

в Україні: політико-правові аспекти та регіональні особливості. – Львів: ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 6 -13.
8. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія / Й. Шумпетер. – К. : Основи, 1995. – 528 с.

Бучин Н. А. Выборы как атрибут демократии

Проанализировано значення виборів для становлення і функціонування демократії. Исследовано підходи к характеристике виборів как атрибуту демократии в зарубежной политической науке. Выяснены функции виборів в демократическом обществе.

Ключевые слова: выборы, демократия, полиархия, институты демократии, функции выборов.

Buchyn M. Elections as the attribute of democracy

Purpose of publication – to research the connection between elections and democracy. The research analyzes different approaches of ukrainian and foreign scientists to the problem of defining the essence of democracy as the social order in which the key role for realization the rule of the people play democratic elections. The most attention is paid to the methodological approach to democracy of an american scientist R. Dahl. He enters a concept «poliarchy», five from seven institutional signs of which are directly related to elections.

Carrying the democratic character, elections cause the concrete political consequences, as they promote the development of the democratic political regime, realization of rights and freedoms of citizens, realization the people's interests management. Therefore it is made a considerable accent in research on the highlighting the important functions, that elections play in democratic society: realization of national sovereignty; attracting people to the process of governing; role of social barometer of political life; legitimation of power in the democratic states; decrease of social tension and attaining the public consensus; realization of periodical control of governmental activity; prevent gaining admission of unpopular, incompetent politicians to the power; assistance in increasing the growth of the level of political and law consciousness and culture of citizens; assistance in the representation interests of different community groups; recruitment of political elite; deciding the direction of community development on a certain term.

The functions of elections can change and variously work in the different conditions of political realities. In non-democratic countries they will be a screen for the protection the government activity. In democratic countries they will be the attribute of democracy. In countries with sustainable democracy the functions of elections will open up fully. In transitional societies elections can operate fragmentary and temporarily. In homogeneous societies elections will stimulate political competition. In heterogeneous – function of representation and stabilization the political system. Moreover, influence on realization the elections' functions will produce the form of state rule, state territorial mode, type of the party and electoral system. However, despite everything, democratic elections in modern conditions though are not sufficient, but indispensable prerequisite in functioning of the democratic political regime.

Keywords: election, democracy, poliarchy, institutions of democracy, functions of election.

Надійшла до редколегії 28.02.2013 р.

УДК 327 [73+(470+571)]

О. Г. Подворна

Національний університет «Острозька академія»

ИЗРАИЛЬ ТА ИРАН В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Розглянуто зовнішню політику Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації щодо Держави Ізраїль та Ісламської Республіки Іран в постбіполярний період розвитку системи міжнародних відносин. Особлива увага приділена питанню взаємозв'язку між вирішенням арабо-ізраїльського конфлікту та реалізацією ядерної програми Тегерану в контексті динамічних зміни в регіоні Близького Сходу. Вказані можливі шляхи взаємодії двох держав в регіоні.

Ключові слова: Ізраїль, Іран, США, Росія, ядерна програма, арабо-ізраїльський конфлікт.

Постановка наукової проблеми та її значення. Протягом «холодної війни» процеси, які відбувались в регіоні Близького Сходу, були предметом особливої уваги Радянського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Обидві наддержави розглядали цей регіон в контексті біполярного протистояння з метою запобігання встановлення регіональної та світової переваги один одного. Після завершення «холодної війни» ситуація на Близькому Сході лише ускладнилась, а Москві та Вашингтону довелося корегувати свою зовнішню політику в регіоні, відповідно до зміни реалій на міжнародній арені та трансформацій всередині як Росії, так і США. Варто визнати, що з моменту розпаду біполярної системи міжнародних відносин в регіоні Близького Сходу залишилися дві головні проблеми, які є постійно присутніми на порядку денному двосторонніх відносин США та Росії, а також на порядку денному їхніх зовнішніх політик щодо регіону. Мова йде про арабо-ізраїльський конфлікт та ядерну програму Ісламської Республіки Іран. Враховуючи суттєві зміни в регіоні Близького Сходу за останні роки можна говорити про значну трансформацію сутності цих конфліктів, які, поза сумнівом, не можуть бути вирішені без участі Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації. А разом з тим на даному етапі розвитку міжнародних відносин становлять суттєві виклики національній безпеці цих двох держав зокрема, та міжнародній безпеці в цілому. Отже, в контексті вищевикладеного, можна стверджувати, що дана проблема є надзвичайно актуальною і вимагає ґрунтовних та всебічних досліджень процесу розробки та реалізації зовнішньої політики США і Росії на Близькому Сході.

Аналіз останніх досліджень. Насамперед потрібно вказати, що переважна більшість дослідників розглядала питання зовнішньої політики Сполучених Штатів щодо регіону Близького Сходу, натомість зовнішня політика Російської Федерації досліджена набагато менше, або розглянута в контексті євразійської концепції Є. Примакова. Багато досліджень присвячено, передусім, розгляду та аналізу подій на території близькосхідних країн, зокрема під час Арабської весни 2011 року, або в контексті глобальної війни з тероризмом. Велика кількість досліджень присвячена процесу примирення арабів та ізраїльтян, проте більшості з них бракує висвітлення проблеми з двох сторін. Окрема група досліджень присвячена проблемі ядерної програми Ірану, які висвітлюють як технічні аспекти проблеми, так і більш широкий її контекст, зокрема у вимірі нерозповсюдження зброї масового знищення. Серед вітчизняних вчених, які займаються дослідженнями регіону Близького Сходу, варто виділити: Т. Богданова, В. Гура, А. Захарченко, О. Коппель, В. Нагайчук, Ю. Седляр, П. Сіновець, Л. Скороход, Ю. Скороход, С. Чебан, О. Чмель, В. Швед та ін. Натомість, до іноземних дослідників, належить віднести таких вчених як: Р. К. Геррманн, Л. Зелінські, В. Єфімов, А. Касаткін, Г. Кесслер, Т. Нізамеддін, В. Орлов, І. Сафранчук, Б. Славін, М. А. Сміт, Д. Тренін, Р. О. Фрідман, О. Чістяков та ін.

Мета дослідження – проаналізувати зовнішню політику Сполучених Штатів Америки та зовнішню політику Російської Федерації по відношенню до регіону Близького Сходу в постбіполярний період розвитку системи міжнародних відносин, а саме по відношенню до арабо-ізраїльського конфлікту та ядерної програми Ірану, в контексті динамічних змін в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Завершення біполярного протистояння та розпад Радянського Союзу означав суттєву зміну ситуації в регіоні Близького Сходу. Проте після завершення «холодної війни» Сполучені Штати Америки не залишили увагою цей регіон, на відміну від Російської Федерації. Також потрібно говорити про посилення позицій Вашингтону на Близькому Сході ще наприкінці «холодної війни» внаслідок проведення війни у Перській затоці в 1991 році, в ході якої Москва надала підтримку західним державам. Таким чином, багато країн регіону почало усвідомлювати реальне положення справ на міжнародній арені та могутність і впливовість Сполучених Штатів Америки у вирішенні нагальних міжнародних проблем та конфліктів. В свою чергу, адміністрація Дж. Буша-старшого розробила підхід щодо Близького Сходу, який базувався на тому, що Східне Середземномор'я повинно стати якорем регіональної стабільності. В свою чергу, адміністрація Б. Клінтона активно втілювала цей підхід у життя. Серед головних завдань, які ставили перед собою Сполучені Штати Америки, було уникнення появи факторів потенційної регіональної війни, завершення арабо-ізраїльського конфлікту, а, відповідно, зміна атмосфери в регіоні на таку, яка би була ворожою для радикальних режимів і терористичних угруповань [3, с. 114]. Адміністрація Б. Клінтона вважала, що підвищення рівня співробітництва між Ізраїлем, Йорданією та Туреччиною сприятиме підвищенню рівня безпеки в регіоні [3, с. 115]. З іншого боку, співробітництво Ізраїлю та Єгипту, теж за активного сприяння Вашингтону, допомогло вивести на інший рівень відносини Ізраїлю та Палестини, а згодом і Йорданії, з якою у 1994 році була укладена мирна угода. Вважається, що таким чином була трансформована сутність арабо-ізраїльського конфлікту, показавши можливість примирення арабського світу та Ізраїлю. Безумовно, така продумана та зважена політика Вашингтону сприяла посиленню його позицій на Близькому Сході.

Говорячи ж про зовнішню політику Російської Федерації в регіоні Близького Сходу варто наголосити, що процес її розробки та втілення був доволі складним, не достатньо продуманим та доволі часто суперечливим і реактивним. Очікувалось, що ця політика стане продовженням політики Радянського Союзу в цьому регіоні. Таким чином, Росія отримала би значний вплив на перебіг процесів на Близькому Сході, який після розпаду біполярної моделі функціонування системи міжнародних відносин суттєво підвищив свій конфліктогенний потенціал. Більше того, Радянський Союз за роки «холодної війни» отримав міцні позиції серед арабських країн, що варто розглядати як один з головних здобутків СРСР в регіоні. Тісні взаємовідносини з арабськими країнами могли би сприяти посиленню економічних позицій Росії після розпаду СРСР, яка почала активно шукати і завоювати нові ринки для своєї продукції. Проте, нові політичні еліти Російської Федерації фактично знехтували здобутими позиціями СРСР на Близькому Сході, розпочавши так званий «вихід» з регіону.

Початок 90-х років у сфері зовнішньої політики Москви був позначений прозахідними настроями, які були продовженням політики демократизації та реформ всередині держави. Відповідно, Росія модифікувала свою політику на Близькому Сході. Серед іншого, Росія приєдналась до процедури дотримання санкцій проти Іраку (два військові кораблі були спрямовані у Перську Затоку) та підтримала санкції проти Лівії (результатом чого стала

атака проти дипломатичного представництва Росії) [5, с. 141]. Російська Федерація зайняла позицію, відмінну від американської, лише у питанні продажу зброї Ірану. І, зрозуміло, що Росія почала активно виступати за продовження мирного вирішення арабо-ізраїльського конфлікту, оскільки прагнула проводити свою зовнішню політику у відповідності до зовнішньої політики провідних західних країн світу. Проте, такі радикальні зміни в зовнішній політиці Росії щодо регіону успіху не мали, а, відповідно, цілі, які ставила перед собою Москва – в першу чергу утвердження себе як впливової держави у нових умовах міжнародного середовища – досягнуті не були. Більше того, відбувалась зворотня ситуація та послаблення позицій Російської Федерації на Близькому Сході.

Внутрішні проблеми політичного розвитку Росії призвели до послаблення ліберальних кіл та посилення політичних партій, які сповідували ідеї «сильної руки» та проактивного захисту національних інтересів за принципами, якими керувався Радянський Союз. Відповідно, такі зміни позначились на процесі реалізації зовнішньої політики. По відношенню до Близького Сходу, А. Козирєв намагався проводити оновлену політику Росії, яка би демонструвала амбіції та інтереси його держави в регіоні. Зокрема, протягом 1993 року були збільшені продажі озброєнь до Ірану, включаючи підводні човни. Також Російська Федерація розпочала політику відновлення відносин з Іраком. Згодом, у 1994 році російські високопосадовці почали виступати із заявами про необхідність зняття санкцій з Багдаду. Щодо арабо-ізраїльського конфлікту варто сказати, що у вересні 1993 року Російська Федерація підтримала мирні домовленості, укладені обома сторонами в Осло (в яких мова йшла, серед іншого, про поступове передання Ізраїлем контролю на Західному березі р. Йордан і у Секторі Газа Палестинській національній автономії). Проте саме в цей період Росія спробувала вперше активізувати свою політику у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту, намагаючись перехопити у Вашингтона лідерство в веденні миротворчого процесу. Серед іншого, Москва запропонувала скликати другу конференцію у Мадриді та висловила переконання у необхідності введення на території, де мешкають палестинці, міжнародних спостерігачів, які повинні були би їх охороняти [1, с. 68]. І хоча ці пропозиції не були втілені в життя, проте вони надали нового імпульсу переговорному процесу між ізраїльтянами та палестинцями. Разом з тим, Росія не змогла отримати ані лідерство, ані статус рівний статусу Вашингтону в очах ізраїльтян і палестинців. Тому згодом політика Москви була спрямована на підтримку та схвалення досягнутих домовленостей в справі врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту, при тому що не брала активної участі в їхній розробці. Серед іншого, у вересні 1995 року, Москва підтримала другі угоди з Осло між Державою Ізраїль та Організацією Визволення Палестини.

Головна проблема Москви в цей період щодо регіону Близького Сходу полягала у тому, що Росія не мала достатньої кількості ресурсів для ефективної реалізації самостійної політики в регіоні. І найголовніше чого бракувало Росії – це підтримки країн регіону, яку вона так необдуманно втратила на початку 90-х. Натомість для Ізраїлю Росія так і не стала впливовим партнером, особливо в порівнянні зі Сполученими Штатами Америки.

Прихід Є. Примакова на посаду міністра закордонних справ Росії означав проведення більш прагматичної політики на міжнародній арені, яка, до того ж, повинна була вирішувати нове завдання, а саме, захист національних інтересів держави в економічній сфері. Враховуючи, що країни Близького Сходу були давніми торговельними партнерами СРСР, було вирішено відновити позиції Росії в регіоні. Зокрема, особлива увага надавалась відносинам з Іраном та підписанню контрактів у сфері розвитку ядерної програми Тегерану. Така політика Москви викликала суттєве невдоволення Вашингтона, який був переконаний, що це могло би призвести до створення Іраном ядерних озброєнь [5, с. 147].

З іншого боку, в цей період трансформується політика Росії щодо її відносини з Ізраїлем, які тривалий час розглядались Москвою також в контексті відносин по лінії Вашингтон-Москва. Враховуючи велику російську діаспору в Ізраїлі, Російська Федерація сподівалась на лобювання її інтересів з боку держави Ізраїль. Але цього не відбулось. І хоча у двосторонніх відносинах наступив етап певної прохолоди у політичній сфері, варто визнати, що в інших сферах співробітництво розвивалось стабільно. Зокрема, обидві держави розробляли спільні проекти в енергетичній та військовій сфері; а у середині 90-х років Ізраїль був другим, після Туреччини, найбільшим торговельним партнером Росії на Близькому Сході.

Одним з найпроблемніших моментів у відносинах Російської Федерації та Ізраїлю виявилась політика Москви щодо Тегерану. Тель-Авів намагався завадити поставкам ядерних озброєнь та/або ядерних матеріалів своїм ворогам, тобто Лівії, Сирії, Ірану та Іраку; а також обмежити поставки звичайних озброєнь цим країнам. У 90-х роках в Ізраїлі також сподівались, що їм вдасться переконати Росію вплинути на Сирію, аби вона пом'якшила свою політику щодо укладання мирної угоди з Ізраїлем.

У 1996 році відносини Ізраїлю та Росії ускладнились внаслідок проведення Тель-Авівом воєнної операції «Грона Гніву» в Лівані. Росія оголосила її абсолютно неприйнятною і закликала до негайного припинення вогню. Реакція Російської Федерації була негативно сприйнята у Ізраїлі, який відмовився від посередницьких послуг Москви у виробленні умов щодо припинення вогню з Ліваном. Ситуацію залагодили Сполучені Штати Америки без участі Росії, яка, в свою чергу, звинуватила їх у односторонніх діях на Близькому Сході [20, с. 29-30]. Потрібно визнати, що ті події розглядаються як провал близькосхідної політики Росії, який до того ж призвів до погіршення відносин з Ізраїлем.

Відповідно, з середини 90-х років покращуються відносини Москви та Тегерану, хоча вони і не позбавлені серйозних протиріч, що є однією з головних причин їхнього періодичного ускладнення. Починаючи з середини 90-х років Росія була присутня у майже всіх згадках про ядерну програму Ірану. Більше того, Російська Федерація виявилась єдиною державою, яка відкрито заявила, що співпрацює з Тегераном в ядерній сфері. В серпні 1992 року було заявлено про довготермінове співробітництво Ірану та Росії, в рамках якого мова йшла про будівництво АЕС в Ірані для вироблення ядерної енергії у мирних цілях. У січні 1995 року був підписаний контракт на завершення будівництва АЕС у Бушері, яке розпочинала німецька компанія, але під тиском США відмовилась від участі у проекті. Разом з тим, Росія постійно наголошувала, що контракт на побудову АЕС у Бушері відповідає вимогам МАГАТЕ і Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Її європейські партнери це визнали, на відміну від Сполучених Штатів та Ізраїлю. Також потрібно зазначити, що в цей період в Росії, внаслідок наявності дезорганізації владної системи, деякі міністерства укладали контракти на свій розсуд, без узгодження з іншими органами державної влади. Це, зокрема, стосувалось співробітництва з Іраном. Так, в січні 1995 року, Міністерство атомної енергії, без відома уряду, підписало протокол про наміри, в якому йшлося про готовність вести переговори про підписання контракту щодо будівництва заводу зі збагачення урану. Цей протокол про наміри порушував міжнародні зобов'язання Російської Федерації і був скасований коли про це дізнались у Міністерстві закордонних справ Росії, проте він завдав серйозних збитків відносинам зі США [11, с. 52]. Зрозуміло, що така поведінка Москви лише ускладнювала та загострювала відносини Росії та США.

За часів президентства Б. Клінтона Вашингтон наклав доволі суворі санкції на Іран. Так, у 1996 році був прийнятий Акт про санкції щодо Ірану та Лівії, за яким були заборонені майже всі економічні операції з Іраном і введені покарання щодо інвесторів з третіх країн у енергетичний сектор Ірану. Відповідно, Іран почав шукати вихід з цієї складної ситуації, звернувши свій погляд на Росію, де відбувалась зміна керівництва зовнішньополітичного відомства та корегування курсу зовнішньої політики держави. Восени 1996 року обидві сторони висловили бажання надати своїм відносинам нового імпульсу.

Проте, наприкінці 90-х років в Росії з'явилися підозри, що Іран, окрім програми мирного атому, також веде політику щодо набуття технологій, які могли би дозволити йому виробляти ядерну зброю. Дані російської розвідки частково підтверджували ці підозри, хоча були недостатніми для того, аби переконати російське керівництво призупинити співробітництво з Тегераном [11, с. 53]. Після приходу В. Путіна до влади, політика щодо Ірану стала більш чіткою та сформованою. Можна говорити про те, що Москва почала розглядати Іран як майбутнього ключового гравця в регіоні, а, відповідно, політику щодо нього потрібно здійснювати уникаючи подвійних стандартів, як це робили США. Іншими словами, Москва вирішила не відмовлятися від співробітництва з Іраном, а, навпаки, посилювати його, що суттєво ускладнило відносини США і Росії.

В свою чергу, саме з приходом в Сполучених Штатах Америки до влади адміністрації Дж. Буша-молодшого загострюються їхні відносини з Іраном. В своєму зверненні до держави в січні 2002 року президент Дж. Буш-молодший відніс Іран, разом з Іраком та Північною Кореєю, до так званої «вісі зла» [4]. А згодом, в серпні 2002 року, з'явилися докази, що Іран таємно будує завод зі збагачення урану в м. Натанз, порушуючи таким чином свої зобов'язання згідно Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Більше того, Іран визнав, що протягом 18 років проводив таємну науково-дослідну діяльність щодо ядерної зброї. Можна говорити про те, що керівництво Росії було шоковане цим зізнанням і, відповідно, прийняло рішення про повільніші темпи роботи на ядерному об'єкті у Бушері [11, с. 55]. Відповідно, від цього часу на міжнародній арені спостерігається інтенсифікація дискусій з приводу ядерної програми Ірану. Більше того, можна відмітити послаблення на міжнародній арені позиції Росії на захист права Ірану щодо вироблення і використання ядерної енергії у мирних цілях. Одночасно Російська Федерація почала активно закликати Тегеран до співробітництва з МАГАТЕ. У 2003 році Іран зупинив свою таємну програму з розробки ядерної зброї. Натомість продовжив розвиток цивільної ядерної програми, яка

розглядається Вашингтоном як така, що дозволить Ірану оволодіти технологією розробки ядерної зброї. В свою чергу, Москва не погоджувалась з цією точкою зору. Будівництво заводу в Бушері було завершено у жовтні 2004 року. Проте, постало питання повернення до Росії відпрацьованого ядерного палива. Враховуючи наявну на той момент ситуацію на міжнародній арені, а також погіршення відносин зі США, в Росії була прийнята нова політика щодо Ірану, яка полягала у посиленні відносин з Тегераном в усіх сферах, зокрема в економічній. Таким чином, Москва розраховувала на встановлення відносин особливого партнерства з Іраном, що дозволило би їй контролювати ядерні розробки в цій державі. Одночасно такий підхід міг би сприяти поверненню Російської Федерації у регіон Близького Сходу і Центральної Азії, потіснивши позиції Сполучених Штатів Америки. В лютому 2005 року Тегеран погодився на повернення до Росії використаного ядерного палива. Москва, в свою чергу, погодилась розпочати поставки ядерного палива для атомної станції в Бушері. Можна говорити про те, що під час першого та другого президентства В. Путіна Росія, конструюючи свою політику щодо Ірану, намагалась досягти двох цілей одночасно: стати єдиним посередником, який міг переконати Іран відмовитись від розробки ядерної зброї, посилюючи тим самим свій вплив на міжнародній арені; та посилити свої позиції в Ірані, ставши фактично єдиною державою-захисником для нього, в тому числі від потенційної воєнної операції. Такий підхід Росії був, безумовно, стратегічно продуманий. Проте його втілення було далеко від бажаних, для політичного керівництва Росії, результатів.

Інше питання, яке було присутнє на порядку денному як зовнішньої політики Росії, так і зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, а також їхнього двостороннього порядку денного, стосувалось вирішення арабо-ізраїльського конфлікту, періоди загострення якого безпосередньо пов'язані з політикою щодо Ісламської Республіки Іран.

Влітку 2000 року у Кемп-Девіді, за посередництва США, були проведені переговори Ізраїлю та Палестини, на яких, серед іншого, було домовлено, що арабська частина Східного Єрусалиму повинна стати столицею майбутньої палестинської держави. Проте, ці домовленості не влаштували палестинську сторону, а саміт було визнано провальним. А згодом Ізраїль почав проводити політику, базуючись на своєму розумінні необхідності забезпечення національної безпеки. В 2002 році почалось будівництво так званого муру безпеки, який мав посилити захист ізраїльтян від палестинців. Проте ефективними такі дії ізраїльського уряду назвати важко [8]. З іншого боку, політика Ізраїлю суттєво ускладнювала всю політику Вашингтону на Близькому Сході, який шукав підтримки арабських країн у глобальній війні з тероризмом. Восени 2002 року також була здійснена спроба міжнародної спільноти надати нового імпульсу для вирішення арабо-ізраїльського конфлікту шляхом створення Квартету з близькосхідного врегулювання, за участі представників Росії, США, ЄС та ООН. За ініціативою Квартету 17 вересня 2002 року обом сторонам була запропонована Дорожня карта на шляху до миру, яка передбачала врегулювання конфлікту згідно з принципом співіснування двох держав до 2005 року. В документі також пропонувалось відкласти вирішення найбільш складних та болючих питань у двосторонніх відносинах Ізраїлю та Палестини на віддалену перспективу [2]. Таким чином, була здійснена спроба розробки і втілення іншого підходу до врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Проте вдалою її назвати вкрай важко.

У червні 2003 року в Акабі був проведений саміт за участі президента США Дж. Буша-молодшого, прем'єр-міністра Ізраїлю А. Шарона і нового лідера Палестини М. Аббаса, в ході роботи якого всі сторони погодились повернутись до «Дорожньої карти», яка повинна була встановити мир між ізраїльтянами та палестинцями. Проте після саміту знову прокотилась хвиля насильства (зокрема, атаки смертників у Єрусалимі). Постало питання наскільки політика США є ефективною, і чи демократизація, яку пропонують Сполучені Штати Америки, здатна стабілізувати регіон та гарантувати йому мир.

Усвідомлюючи неефективність міжнародного посередництва та стрімкі внутрішні зміни в самому Ізраїлі, прем'єр-міністр А. Шарон намагався втілити в життя свій підхід до мирного врегулювання з палестинцями, який передбачав звільнення в односторонньому порядку більшої частини територій, що були окуповані Ізраїлем під час Шестиденної війни. Також варто підкреслити, що Вашингтон сприяв тому, щоб ізраїльське керівництво схилилось до думки про необхідність залишити Сектор Газа [7, с. 137]. В серпні 2005 року ізраїльтянами був розпочатий односторонній вихід з Сектору Газа. Проте, ця ідея, яку почав втілювати А. Шарон, провалилась, завівши ситуацію в ще більш складне становище, натомість були суттєво посилені позиції ХАМАСу. Відповідно у 2006 році уряд Ізраїлю прийняв рішення про повернення до Сектору Гази та вторгнення до Лівану в липні 2006 року. Під час операції Ізраїлю у Лівані в червні 2006 року, адміністрація Дж. Буша-молодшого відмовлялась підтримати резолюцію ООН про засудження дій Ізраїлю, також вона не підтримала рішення Ізраїлю про вихід з Сектору Гази. Іншими словами,

США залишили Ізраїлю право самостійно приймати рішення щодо забезпечення своєї національної безпеки, одночасно при цьому не погіршуючи своїх відносин з арабськими країнами.

Разом з тим, розглядаючи воєнний конфлікт у Лівані в 2006 році потрібно говорити про воєнну підтримку Хізболли з боку Ірану. Більше того, напередодні війни у Лівані, 11 липня 2006 року, Іран свідомо провалив переговори з міжнародною спільнотою, які від її імені вів верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки Х. Солана. Тоді Іран відмовився від пакету пропозицій так званої «шістки» (постійні члени Ради Безпеки ООН та Німеччина). Пікантність ситуації полягала у тому, що відмова Ірану фактично означала провал російської зовнішньої політики на Близькому Сході, оскільки пропозиція була озвучена за декілька днів до початку саміту G8 у Санкт-Петербурзі і, у разі згоди Тегерану, могла би розглядатись як дипломатична перемога Москви.

Відповідно, питання Ірану було передано на розгляд Організації Об'єднаних Націй. Наприкінці липня 2006 року Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію №1696, яка закликала Іран призупинити його діяльність зі збагачення урану до 31 серпня 2006 року; в іншому випадку Тегерану загрожували економічні та/або дипломатичні санкції [15]. Іран відмовився виконати цю резолюцію, запропонувавши, натомість, нові переговори. У відповідь на такі дії 23 грудня 2006 року Рада Безпеки ООН одногосно ухвалила резолюцію №1737 про накладення санкцій на Іран через розробку ним програми ядерних озброєнь [16]. Це можна розглядати як відповідь і США, і Росії на поведінку Ірану, який свідомо та наполегливо уникає справжнього діалогу. Це також варто розглядати в контексті політики Вашингтону щодо Іраку та його бажання обмежити вплив Ірану в цій державі після повалення режиму С. Хусейна. Санкції на Іран були накладені за діяльність зі збагачення урану, яка могла би привести до того, що Іран отримав би ядерну зброю. Проте, усвідомивши, що санкції ООН значного впливу на становище Ірану не мали, Сполучені Штати Америки наклали свої санкції, а це позначилось на економічному становищі Ірану, оскільки були обмежені його можливості вести бізнес з закордонними партнерами.

В березні 2007 року була ухвалена резолюція №1747, в якій були вказані додаткові компанії та посадові особи, на які були накладені санкції за співробітництво з Тегераном. Також в цій резолюції вказано про накладення ембарго, яке забороняє Ірану експортувати озброєння [17]. І, нарешті, в березні 2008 року Рада Безпеки ООН наклала третій раунд санкцій, прийнявши резолюцію №1803. Вона розширила коло осіб та організацій, які причетні до ядерної програми Ірану та на які було накладено санкції. Також ця резолюція заборонила продаж Ірану компонентів подвійного призначення. Резолюція також закликає всі держави звертати посилену увагу щодо їхніх фінансових інституцій, які співпрацюють з іранськими банками [18].

Потрібно також визнати, що Б. Обама, ставши президентом, намагався здійснювати оновлену політику щодо Ірану, яка би дала новий старт відносинам двох країн. Можна говорити про те, що перша адміністрація Б. Обама притримувалась стратегії адміністрації Дж. Буша-молодшого, а саме політики «батога і пряника», яка повинна була призвести до відмови Ірану від його ядерних амбіцій. Проте адміністрація республіканців використовувала переважно погрози щодо Ірану, в свою чергу демократи вирішили зробити наголос на пропозиціях і обіцянках налагодження та відродження відносин обох країн. Так, президент Б. Обама запропонував розпочати прямі переговори з Іраном, відмовившись від попередньої умови згідно якої спочатку Іран повинен був призупинити діяльність зі збагачення урану на вимогу резолюцій Ради Безпеки ООН. Більше того, в травні 2009 року президент Б. Обама надіслав лист Аятолі Алі Хаменеї, пропонуючи попередній порядок денний переговорів, який, зокрема, включав питання регіональної безпеки та ядерної програми Ірану [12, с. 6]. Але політика Ірану під керівництвом Ахмаді-Неджіяда не змінилась, а, навіть, стала більш непримиренною. Відповідно, Вашингтон теж скорегував свою політику щодо Ірану у більш стриманому напрямку. Проте, вже в вересні 2009 року керівництво Ірану запропонувало повернутися до багатосторонніх переговорів, не лише до питання його ядерної програми. Таким чином, 1 жовтня 2009 року відбулась зустріч представників п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН та Німеччини з представниками Ірану у Женеві. У підсумку Іран погодився на інспекції МАГАТЕ, які повинні були бути проведені на заводі зі збагачення урану неподалік від м. Кум. Також була досягнута домовленість про експорт більшої частини низькозбагаченого урану закордон, а саме у Росію та Францію, для того, щоб він був там перероблений на вищезбагачені паливні стрижні для американського дослідницького реактору у Тегерані [13, с. 100]. Проте пізніше Іран відмовився виконувати цю домовленість. Серед причин відмови називались небажання Росії дотримуватись обіцянок, які були зроблені Ірану раніше, а саме запустити роботу реактора в Бушері та виконати контракт на поставку озброєнь. Згодом президент Росії Д.

Медведев заявив, що проти Ірану можуть бути застосовані санкції. Проте, слід наголосити на позиції Росії в питанні санкцій щодо Ірану. По великому рахунку, Москва проводила свою гру, намагаючись грати на протиріччях Ірану та Вашингтону, не відмовляючись від них, але разом з тим виступаючи проти так званих «паралізуючих санкцій» щодо Ірану, які, на думку американських політичних еліт, єдині, що можуть призвести до реальних змін в політиці Тегерану. Також розійшлися погляди Вашингтону та Москви щодо чесності президентських виборів у Ірані у 2009 році, за результатами яких був переобраний М. Ахмаді-Недждіад.

Згодом Вашингтон продовжив політику тиску щодо Тегерану. Зокрема, він домігся жорсткої резолюції № 1929 РБ ООН в червні 2010 року, а також накладення багатосторонніх болючих санкцій на Іран [19]. Більше того, Конгрес США схвалив Акт про всеохоплюючі санкції щодо Ірану, який був підписаний президентом Б. Обамою та ввійшов у життя в липні 2010 року [10, с. 12]. При цьому Росія наполягала, що санкції не повинні були зашкодити іранському народові та щоденним комерційним відносинам. Говорячи про політику Росії щодо Ірану в цей період, і, зокрема, про підтримку санкцій в Раді Безпеки ООН, варто вказати, що досягнення співробітництва з Москвою стало можливим завдяки президенту Д. Медведеву та політиці «перезавантаження» у відносинах США і Російської Федерації. В січні 2011 року у Стамбулі представники Ірану зустрілись з представниками постійних членів Ради Безпеки ООН та високим представником ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки. Ця зустріч повинна була ознаменувати суттєву зміну в політиці адміністрації Б. Обама щодо Ісламської Республіки Іран. Вашингтон розраховував, що застосовані санкції вплинуть на політику Тегерану. Проте, політика США виявилась неефективною, а Іран, в свою чергу, заявив, що не збирається обговорювати будь-які обмеження щодо своєї ядерної програми. У відповідь, 31 грудня 2011 року президент Б. Обама підписав закон про санкції, які будуть накладені на будь-які іноземні банки, що обслуговують енергетичні контракти з Іраном.

Також варто наголосити, що політика адміністрацій Дж. Буша-молодшого та першої адміністрації Б. Обама мала на меті ізолювати Іран та послабити його здатність впливати на конструювання подій на регіональному рівні, тим самим перешкоджаючи його регіональним амбіціям.

Повертаючись до арабо-ізраїльського конфлікту, варто сказати, що Вашингтон під час другого президентства Дж. Буша-молодшого фактично втратив інтерес до вирішення конфлікту, усвідомлюючи що його динаміка суттєво ускладнилась, і його вирішення потребує нових нестандартних підходів. В листопаді 2007 року в Аннаполісі була проведена конференція з питання досягнення миру на Близькому Сході. В ході її роботи вперше було оголошено про взаємоузгоджений план щодо вирішення конфлікту між Ізраїлем та Палестиною шляхом утворення двох держав [6]. Проте, можна стверджувати, що таке рішення стало наслідком непродуманої політики адміністрації Дж. Буша-молодшого, яка протягом восьми років фактично дозволяла Тель-Авіву уникати питання про мирне вирішення конфлікту з палестинцями, не змушуючи його приймати рішення. Головне питання, яке послабило позиції США в регіоні, у процесі мирного врегулювання, стосувалось їхньої неспроможності обмежити політику поселень Ізраїлю. Також варто говорити про те, що існувала конкуренція між Сполученими Штатами Америки та Європейським Союзом, який теж докладав своїх зусиль для врегулювання конфлікту між палестинцями та ізраїльтянами. Саме тому, Вашингтон не надавав активного сприяння Дорожній карті від 2003 року, яка була розроблена переважно європейцями.

Наприкінці грудня 2008 року – на початку 2009 року Ізраїль розпочав масовану воєнну операцію проти Сектору Газа. Ці дії вплинули на процес формування нового уряду після виборів в Ізраїлі, результатом яких стало формування більш жорсткого правого уряду, що суттєво ускладнило завдання адміністрації Б. Обама щодо формування її політики на Близькому Сході. Іншими словами, питання забезпечення національної безпеки Ізраїлю, як і регіональної безпеки не зникло з порядку денного міжнародних відносин, але вимагало нових підходів Вашингтону і Москви. Разом з тим, адміністрація Б. Обама була налаштована менш толерантно до воєнних дій Ізраїлю, якими він керувався для забезпечення своєї національної безпеки. Потрібно також зважати на той факт, що саме американське суспільство та його представники в політичній сфері поступово змінюють своє ставлення до Держави Ізраїль. Ці тенденції менш вираженої підтримки ізраїльтянам є наслідками демографічних, соціальних та культурних змін американського суспільства за останні десятиліття [14, с. 30]. Відповідно, це відображається і на зовнішній політиці Сполучених Штатів Америки. Іншими словами, чинник діаспори стає менш впливовим як в США, так і в Росії. Позицію Сполучених Штатів на початку квітня 2009 року озвучив Б. Обама. Він заявив, що США надають свою підтримку рішенням, яке повинно призвести до

утворення палестинської держави, і ці обидві держави повинні співіснувати поряд у мирі та безпеці згідно Дорожньої карти, прийнятої у Аннаполісі [9, с. 66].

Іншими словами, можна стверджувати, що політика США у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту перестала бути ефективною, оскільки Вашингтон не зрозумів складності процесів, які розпочались на Близькому Сході, та не був реально зацікавлений у вирішенні ситуації. Проте, окрім питання створення палестинської держави, на порядку денному стоїть інше питання, яке стосується факту визнання палестинською стороною того, що вони ніколи не повернуться до Ізраїлю. У Вашингтоні та Тель-Авіві це розуміють, і це стало однією з головних причин того, що Ізраїль погодився на ініціативу створення двох держав, а Сполучені Штати почали активно просувати цю ідею. Проте перед США зараз стоїть виклик зробити так, аби палестинські лідери, усвідомивши цей факт, почали змінювати свою політику та творити свою державу на базі мирного співіснування з Ізраїлем. Враховуючи суттєві і стрімкі зміни на Близькому Сході та послаблення позицій Вашингтона в регіоні можна говорити про те, що досягти цієї цілі самостійно Сполученим Штатам Америки буде вкрай важко. І тут можна говорити про можливість співробітництва з Російською Федерацією, яка теж зацікавлена в стабілізації ситуації в регіоні. А також з арабськими державами, які надають великого значення відносинам з Росією.

Інша головна проблема безпекового характеру в регіоні Близького Сходу, яка суттєвим чином ускладнює відносини Російської Федерації і Сполучених Штатів Америки, стосується Ірану та його потенційної здатності розробити ядерні озброєння. Саме ядерна програма Тегерану становить найсерйознішу загрозу політиці нерозповсюдження озброєнь масового знищення, яку проводить Вашингтон на Близькому Сході. Також потрібно зазначити, що конструювання політики щодо арабо-ізраїльського конфлікту неможливо без вироблення політики щодо Ірану, оскільки Ізраїль неодноразово заявляв про те, що набуття Іраном ядерної зброї означатиме пряму загрозу існуванню Держави Ізраїль. У питанні недопущення отримання Іраном ядерної зброї позиції Ізраїлю і США завжди співпадали. Ця позиція згодом була підсилена міркуваннями про те, що Іран підтримує терористичні угруповання, а, відповідно, це суперечитиме боротьбі з тероризмом. Проте, в самих США серед політичних еліт з'явилися побоювання, що саме Ізраїль втягне Вашингтон у війну з Іраном, заради досягнення своїх цілей, які не є тотожними цілям самих США [14, с. 30]. З іншого боку, говорячи про загрозу ядерної зброї Ірану, варто звернути увагу на той факт, що прагнення Ірану до володіння нею, у більшій мірі, зумовлено небажанням Ізраїлю та Сполучених Штатів Америки визнати той факт, що Тель-Авів володіє ядерною зброєю, таким чином, маючи стратегічну перевагу над сусідами в регіоні. Іншими словами, саме керівництво Ізраїлю посилює ступінь небезпеки в регіоні. Хоча не можна не визнати той факт, що наявність ядерної зброї в Ізраїлю, поза сумнівом, сприяє забезпеченню його національної безпеки та гарантує існування у вороже налаштованому середовищі.

Разом з тим потрібно визнати, що серед арабських країн регіону існує сумнів наскільки ефективно Сполучені Штати Америки здатні проводити політику протистояння Ірану та стримування його ядерних амбіцій. Іншими словами, в регіоні наявний брак лідерства, і арабські країни, як і Ізраїль, це усвідомлюють. Теоретично такою ситуацією могла би скористатись Російська Федерація, проте їй теж бракує продуманої політики в регіоні. На сьогодні існує небезпека того, що так званий «вакуум влади» призведе до посилення радикальних ісламістських угруповань, які зможуть за деякий час прийти до влади в країнах регіону, радикальним чином трансформуючи його вигляд та значення на міжнародній арені. Наразі потрібно визнати факт посилення Ірану та його впливу на палестинських територіях через ХАМАС, в Сирії через послаблення режиму Б. Асада та у Лівані через посилення Хізболли. Свою роль та значення в регіоні Іран посилює політикою набуття ядерної зброї. Наразі американська дипломатія не в стані подолати цей виклик. Більше того, Сполучені Штати Америки запізнились в своїй політиці щодо Ірану, почавши її активне ведення лише в середині першого десятиліття XXI століття, коли Іран вже набув могутності. Належить визнати, що Іран залишається впливовим та доволі непередбачуваним гравцем на міжнародній арені в цілому, та в регіоні зокрема. Більше того, Сполучені Штати визнають значення та роль Ірану в регіоні, враховуючи його вплив на розвиток подій в Іраку та Афганістані [13, с. 97]. А російська дипломатія, граючи на послаблення США, в далекострокій перспективі може сприяти появі проблемного режиму, який загрожуватиме її національній безпеці. Беручи до уваги майбутні президентські вибори у Ірані в 2013 році варто очікувати змін в його зовнішній політиці. І ці зміни варто враховувати як Вашингтону, так і Москві при виробленні їхньої політики в регіоні в найближчому майбутньому.

Також зрозуміло, що російська влада по відношенню до Ірану намагається збалансувати сукупність своїх, доволі часто протилежних, інтересів. З одного боку, Росія періодично намагалась та намагається використовувати Іран як противагу Сполученим Штатам

Америку в регіоні, особливо не заперечуючи проти розробки ядерної програми Ірану, хоча при цьому і не підтримуючи її беззастережно. З іншого боку, російські політичні еліти усвідомлюють, що сильний та потужний Іран в регіоні, особливо з ядерним арсеналом, становитиме серйозну загрозу саме Росії та її життєво важливим інтересам. Тому, Російська Федерація доволі охоче йде на розгляд цього питання в рамках Ради Безпеки ООН та накладення, у разі потреби, санкцій на Іран. Відкритим залишається питання як довго та наскільки вдалим буде таке маніпулювання з боку Москви, а також наскільки воно відповідає стратегічним інтересам Російської Федерації, зокрема в процесі забезпечення її національної та міжнародної безпеки. Зрозуміло, що Іран, який володітиме ядерною зброєю, становитиме серйозну загрозу національній безпеці Росії. Також можна ставити питання про те, наскільки важливими є відносини зі Сполученими Штатами Америки для Москви і чи готова вона ризикувати ними через ядерну програму Ісламської республіки Іран?

Варто говорити і про те, що архітектура безпеки, яка повстала на Близькому Сході після припинення біполярного протистояння за активного сприяння Сполучених Штатів Америки, зазнала суттєвого удару під час подій так званої Арабської весни 2011 року. Зокрема, події в Єгипті призвели до перегляду політики його відносин з Вашингтоном, та посилили загрози національній безпеці Ізраїлю. Варто також відзначити суттєве ускладнення відносин Ізраїлю та Туреччини (зокрема, через конфлікт в травні 2010 року [14, с. 28]), і помітне зростання впливу останньої в регіоні, особливо на фоні подій Арабської весни та суттєвого послаблення Греції. Разом з тим вважається, що погіршення відносин Ізраїлю та Туреччини відбувалось поступово, протягом останніх десяти років, в той час як відносини з Єгиптом ускладнились за набагато коротший проміжок часу [3, с. 119].

Відповідно, США постали перед завданням модифікувати свою політику щодо регіону, враховуючи суттєву трансформацію безпекового середовища на Близькому Сході. З іншого боку, з'явилися побоювання, що Вашингтон буде менше уваги приділяти питанню вирішення арабо-ізраїльського конфлікту, а це може призвести до радикалізації політики Держави Ізраїль, а, відповідно, знову дестабілізувати регіон. З іншої сторони, дії Ізраїлю за останні десять років становлять суттєву проблему самим США, всередині яких політичні еліти ведуть дискусію про доцільність та межі підтримки Ізраїлю, а також про ступінь необхідності стратегічного союзу цих двох держав для національних інтересів США, особливо враховуючи динамічні зміни на міжнародній арені в цілому, та на Близькому Сході зокрема.

Парадоксально, але ні політика Вашингтона, ні політика Москви після розпаду біполярної моделі світу не виявилась ефективною щодо вирішення арабо-ізраїльського конфлікту. Можна стверджувати, що обидві держави виявились неспроможними запропонувати стратегічно новий підхід, базований на інших інтересах та цінностях, для Ізраїлю і Палестини. Обидва стратегічні партнери діяли в полоні стереотипів, не розуміючи глибини процесів, які відбувались на Близькому Сході. І якщо провал Росії ще можна пояснити економічними проблемами, то позиції США суттєво погіршились внаслідок неспроможності вибудувати правильну політику за наявних величезних ресурсів. Перед Вашингтоном та Москвою стоїть те саме завдання, що і на початку 90-х років, – вирішення арабо-ізраїльського конфлікту і встановлення миру. Проте сьогодні, при розробці політики щодо цієї проблеми, правлячим елітам обох держав потрібно брати до уваги високий рівень динамічності процесів в усіх сферах існування Держави Ізраїль та Держави Палестина, а також радикальні зміни в регіоні.

Варто визнати, що Сполученим Штатам Америки, беручи до уваги проблеми їхнього внутрішнього розвитку та дефіцит бюджету, доволі важко виробити ефективні та дієві стратегії щодо регіону Близького Сходу в цілому, та окремих його країн зокрема. Стосовно Російської Федерації варто зазначити, що вона повернулася в регіон, хоча на скромніші позиції у порівнянні з Радянським Союзом. Одночасно варто підкреслити, що ані Москва, ані Вашингтон не володіє тим впливом та ресурсами, які здатні суттєвим чином впливати на стабілізацію регіону. Обидві держави більше не є впливовими гравцями в регіоні та не здатні спрямовувати хід подій у бажаному для них напрямку. Обидві держави також визнають суттєве зростання рівня небезпеки та розширення спектру загроз, в тому числі, з використанням зброї масового знищення. Також варто визнати, що обидві держави формують свою політику на Близькому Сході щонайменше на трьох рівнях. Перший – це координація дій в рамках їхнього двостороннього співробітництва, проте така співпраця є залежною від її розвитку в інших сферах стратегічного партнерства США та Росії. Другий – це співробітництво через міжнародні інституції, насамперед в рамках ООН та Квартету з близькосхідного врегулювання. Третій – це політика окремо Росії та США з

близькосхідними країнами, яка доволі часто є ситуативною та спрямованою на завдання шкоди своєму партнеру в регіоні. В будь-якому випадку, варто визнати, що в умовах підвищеної конфліктогенності Близького Сходу, що є прямим наслідком дестабілізації внутрішньої ситуації в країнах регіону, ефективною політику Вашингтону та Москви назвати важко. Під час «холодної війни» Близький Схід був регіоном протистояння Радянського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Сьогодні питання стоїть інакше – чи продовжувати їм протистояння чи стати реальними союзниками в цьому регіоні? Варто також визнати, що протистояння шкодить і відносинам самих США та Росії, суттєвим чином послаблюючи їх національну безпеку та міжнародну безпеку. Оскільки на даному етапі така політика є реактивною замість того, аби бути стратегічною, пропонуючи країнам регіону певне бачення розвитку Близького Сходу на наступні десятиліття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Поза сумнівом, розвиток подій в регіоні Близького Сходу безпосередньо впливатиме на європейську та міжнародну безпеку. Карколомні процеси в регіоні, які ввійшли у пікову фазу під час Арабської весни 2011 року, надали нових імпульсів змінам в близькосхідних країнах. Проте сутність та швидкість цих змін залежатиме від сукупності чинників різного характеру. Ані Російська Федерація, ані Сполучені Штати Америки не можуть дозволити собі залишитись осторонь цих процесів. Разом з тим, потрібно визнати, їхню обмежену здатність впливати на процеси в регіоні. Зовнішня політика США та Росії в постбіполярний період виявилась неефективною і недостатньо дієвою, що яскраво проявили процес мирного врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту та переговори з Іраном щодо припинення розробки його ядерної програми. Вищеозначені проблеми в контексті динамічних змін на Близькому Сході лише набувають додаткової актуальності, а, відповідно, є предметом подальших наукових досліджень.

Бібліографічні посилання:

1. Касаткин А. Станет ли Ближний Восток российским приоритетом? / А. Касаткин // *Международная жизнь*. – 1994. – № 4. – С. 68-74.
2. A performance-based roadmap to a permanent two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict. April 30, 2003. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : <http://unispal.un.org/unispal.nsf/f3059c4183c2cc2b85256d33006f5b4b/6129b9c832fe59ab85256d43004d87fa?OpenDocument> – Title from screen.
3. Alterman J. B. Shifting Eastern Mediterranean Geometry / J. B. Alterman, H. Malka // *The Washington Quarterly*. – 2012. – Vol. 35, No. 3. – P. 111-125.
4. Bush State of the Union Address. January 29, 2002. [Electronic resource] // The official web-site of the CNN. – Access mode : <http://transcripts.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/> – Title from screen.
5. Freedman R. O. Russia and Israel under Yeltsin / R. O. Freedman // *Israel Studies*. – 1998. – Vol. 3, No. 1. – P. 140-169.
6. Joint Understanding Read by President Bush at Annapolis Conference. November 27, 2007. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : <http://unispal.un.org/unispal.nsf/f3059c4183c2cc2b85256d33006f5b4b/586e84217636cf87852573a00065f149?OpenDocument> – Title from screen.
7. Kessler G. Fix This Middle Eastern Mess / G. Kessler // *The Washington Quarterly*. – 2008. – Vol. 31, No. 4. – P. 135-142.
8. Kilroy Jr, R. J. Do Fences Make Good Neighbours? An Analysis of Israel's Security Policy Choices / R. J. Kilroy Jr. // *Contemporary Security Policy*. – 2006. – Vol. 27, No. 3. – P. 397-416.
9. Marcus J. The 2009 Israeli Election: A Bump in the Road to Peace? / J. Marcus // *The Washington Quarterly*. – 2009. – Vol. 32, No. 3. – P. 55-69.
10. O'Sullivan M. L. Iran and the Great Sanctions Debate / M. L. O'Sullivan // *The Washington Quarterly*. – 2010. – Vol. 33, No. 4. – P. 7-21.
11. Orlov V. A. The Great Guessing Game: Russia and the Iranian Nuclear Issue / V. A. Orlov, A. Vinnikov // *The Washington Quarterly*. – 2005. – Vol. 28, No. 2. – P. 49-66.
12. Parasiliti A. Iran: Diplomacy and Deterrence / A. Parasiliti // *Survival*. – 2009. – Vol. 51, No. 5. – P. 5-13.
13. Perthes V. Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme / V. Perthes // *Survival*. – 2010. – Vol. 52, No. 3. – P. 95-114.
14. Slavin B. Should Israel Become a «Normal» Nation? / B. Slavin // *The Washington Quarterly*. – 2010. – Vol. 33, No. 4. – P. 23-37.
15. United Nations Security Council Resolution 1696, S/RES/1696 (2006). July 31, 2006. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1696%282006%29 – Title from screen.
16. United Nations Security Council Resolution 1737, S/RES/1737 (2006). December 23, 2006. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1737\(2006\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1737(2006)) – Title from screen.
17. United Nations Security Council Resolution 1747, S/RES/1747 (2007). March 24, 2007. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1747\(2007\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1747(2007)) – Title from screen.
18. United Nations Security Council Resolution 1803, S/RES/1803 (2008). March 3, 2008. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1803\(2008\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1803(2008)) – Title from screen.
19. United Nations Security Council Resolution 1929, S/RES/1929 (2010). June 9, 2010. [Electronic resource] // The official web-site of the United Nations. – Access mode : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1929%282010%29 – Title from screen.

20. Zieliński L. Polityka Rosji wobec Bliskiego Wschodu / L. Zieliński // Polityka Wschodnia. – 2000. – No. 2. – S. 25-50.

Подворная Е. Г. Израиль и Иран во внешней политике Соединенных Штатов Америки и Российской Федерации.

Рассмотрена внешняя политика Соединенных Штатов Америки и Российской Федерации касательно Государства Израиль и Исламской Республики Иран в постбиполярный период развития системы международных отношений. Особенное внимание уделено вопросу взаимосвязи между разрешением арабо-израильского конфликта и реализацией ядерной программы Тегерана в контексте динамичных изменений в регионе Ближнего Востока. Указаны возможные пути взаимодействия двух государств в регионе.

Ключевые слова: Израиль, Иран, США, Россия, ядерная программа, арабо-израильский конфликт.

Podvorna O. Israel and Iran in the foreign policy of the US and the Russian Federation.

The Middle East region made substantial influence on the development of the international politics during the «cold war». After the dissolution of the bipolar system importance of the region was only increased, though transformed. Foreign policy of the United States of America and the Russian Federation towards the Middle East was also modified according both to the changes in their internal developments (mainly in Russia) and in the international arena. Gradually two main issues, namely the Arab-Israeli conflict and nuclear program of Tehran, has dominated the agenda of the US and Russia foreign policy towards the region and their bilateral relationships. Thus, the main aim of the presented article is to investigate foreign policy of the United States of America and the Russian Federation towards Israel and Iran in the period of post-bipolar system of international relations. Special attention in the article is given to the issue of interrelation between the resolution of the Arab-Israeli conflict and implementation of the nuclear program of Tehran in the context of dynamic developments in the Middle East. The author shows evolution of the foreign policy of the US and Russia towards Iran and Israel for the last twenty years, displaying elements of cooperation and confrontation. In the last part of the article particular attention is drawn to the impact of the Arab Spring on the position of the Islamic Republic of Iran in the region and its growing ambitions to execute more influence there, which might redefine security system not only in the Middle East, but can pose serious threats and challenges to the European security and international security. Taking into consideration above-mentioned, possible ways of cooperation in the region between the US and Russia, whose security interests are very much interconnected, are indicated.

Keywords: Israel, Iran, United States of America, Russian Federation, nuclear program, Arab-Israeli conflict.

Надійшла до редколегії 01.03.2013 р.

УДК 261.6:336.027

М. І. Далекорей

Закарпатський державний університет (м. Ужгород)

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЦЕРКВИ ЯК РІЗНОВИДУ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Проаналізовано основні напрями соціальної політики Православної Церкви як різновиду некомерційних організацій. Розглянуті форми церковної благодійницької діяльності. Визначено шляхи живої активізації Української Православної Церкви в сучасному суспільстві.

Ключові слова: релігійна організація, Церква, соціальна діяльність, благодійність.

В Україні нині функціонує змішана (ринково-державна) економіка, що містить у собі як приватно-комерційний сектор, підприємства якого керуються у своїй діяльності принципом досягнення максимального прибутку, так і громадський (або некомерційний), в якому превалює орієнтація на досягнення загального блага. Організації, які належать до громадського сектору, діючи в умовах ринкових відносин, використовують ринкові механізми тільки вимушено, оскільки їх головні цілі не зводяться до отримання максимального прибутку. У громадському секторі виділяють два основних підсектори: державний та добровільно-громадський. О. В. Макаренко, Б. Л. Рудник, С. В. Шишкін та Л. І. Якобсон вважають, що добровільно-громадський підсектор є окремим суспільним сектором, називаючи його «третім сектором економіки». Ці дослідники зазначають, що у провідних країнах Європи «державна і місцеві органи влади відповідають за фінансування соціально значущих проектів некомерційних організацій. Вони укладають з ними... на конкурсній основі контракти на надання відповідних послуг. Як правило, це забезпечує краще задоволення запитів споживачів і менші витрати» [1, с. 51]. Специфічним видом добровільних громадських організацій є релігійні громади. Вивченню соціально-економічної складової їх діяльності приділяли увагу такі відомі дослідники як Л. І. Митрохін, М. О. Митрохін, В. В. Сімонов, та О. В. Шведов. Правовий і морально-етичний аспекти взаємодії релігійних організацій та держави розглянули в своїх працях О. Г. Білорус, А. І. Кавалеров, В. А. Кравченко, В. Ф. Лазарев, В. І. Лубський, Д. Г. Лук'яненко, А. С. Павлов, К. П. Победоносцев, В. І. Синайський, Р. С. Суворов, В. А. Ципін та інші вчені. Пропоноване до уваги дослідження присвячене аналізу соціально-економічної діяльності Української Православної Церкви (Московського Патріархату) – далі в статті – УПЦ (МП).

Принциповою відмінністю некомерційних організацій громадського сектору від